

PER UN DESENVOLUPAMENT DE L'ENERGIA EÒLICA A CATALUNYA

(sostenibilitat energètica i reequilibri territorial)

Tretze propostes per avançar cap a una Nova Cultura de l'Energia.

Abril 2005

Per un desplegament de l'energia eòlica a Catalunya.

Sostenibilitat energètica i re-equilibri territorial

En els darrers deu anys parlar d'energia eòlica a Catalunya ha significat, en termes generals, parlar de conflicte. Un conflicte que ha tingut dues vessants, una més pública i visible, de caire social, articulada entorn a les diverses plataformes territorials que s'oposen a la construcció de parcs eòlics; i l'altra més amagada, de caire polític, que es manifesta en la manca de voluntat política dels successius governs per a que aquesta energia tirés veritablement endavant.

Resulta evident que els conflictes relacionats amb el desplegament de l'energia eòlica a Catalunya mostren que el canvi cap a un model energètic sostenible implica també un canvi de mentalitat respecte a la producció i el consum d'energia que va més enllà de formulacions genèriques que són fàcilment assumibles per tothom. Un canvi de mentalitat que afecta a la percepció del territori, de l'entorn immediat, a la manera com s'integren en el territori la nostra manera de viure i de consumir productes i serveis, al rigor en la formulació de les nostres demandes.

Dues de les característiques del model energètic dominant han estat la concentració i l'abstracció. La concentració s'ha manifestat en la construcció de centres de producció d'enorme potència (grans centrals i grans embassaments) generalment lluny de les fonts de matèria primera (carbó, gas, petroli, urani, conques fluvials), lluny dels principals centres de consum i per proveir amplis territoris. D'aquesta manera el subministrament d'energia (i de productes) mai no ha tingut un referent directe i proper per a la majoria de la gent.

L'abstracció ha consistit en desvincular el consum de productes i d'energia dels criteris reals d'eficiència i de l'impacte ambiental associat: la proliferació de les botigues (tot a 1 €) de productes industrials barats i de curta vida útil, i la tendència irracional cap al "tot elèctric" en el subministrament energètic de les noves construccions i habitatges en són dos exemples. Un altre exemple és la reiteració del mite tecnològic d'una font d'energia il·limitada, inesgotable i pràcticament gratuïta que s'ha associat a l'energia nuclear de fusió i de fissió.

El tret comú a aquestes dues característiques és l'ocultació i l'engany. L'energia esdevé un concepte difús, allunyat de nosaltres, que ens arriba de manera invisible en objectes i serveis. Es necessita investigar, i investigar molt i a fons, per poder relacionar el consum energètic directe i indirecte (amagat en productes i objectes) amb efectes materials concrets: residus abocats a l'aire, l'aigua i la terra, substàncies artificials abocades al medi i que entren en el cicle vital de plantes, animals i persones alterant-lo, canvis en el clima, etc. L'ocultació sistemàtica, mantinguda al llarg de dècades, de l'impacte real de la producció i el consum d'energia ha generat una mentalitat social que marca tot el debat.

El model energètic sostenible trenca amb aquesta ocultació i l'hi dona la volta:

- on hi havia una producció de poques centrals potents amb enormes impactes ambientals globals però invisibles, apareixen multitud de punts de poca potència amb impactes locals petits però perceptibles;
- on hi havia una concentració territorial de la producció apareix una dispersió territorial que es visualitza en multitud d'aerogeneradors, plaques solars, plantes d'aprofitament de la biomassa, de metanització, etc., escampats per tot arreu;

- on la producció d'energia es feia amb recursos remots, apareix la necessitat de produir al lloc a on el recurs es troba;
- on només es consideraven tres tecnologies de producció d'energia elèctrica (nuclear, tèrmica i hidroelèctrica) apareixen multitud de tecnologies directes i moltes altres de mixtes;
- on hi havia una ocupació del territori invisible, globalitzada i remota apareix el veritable preu energètic en termes d'ocupació territorial visible, concreta i propera.

Un model energètic sostenible fa visible el que estava amagat i, per tant, xoca amb una mentalitat en la que el consum d'energia i també la preservació de l'entorn es plantegen de manera abstracta, sense relacionar-la amb la nostra manera de viure i consumir.

I l'aprofitament de l'energia eòlica és la forma més extrema d'aquesta visualització: el recurs del vent s'ha d'aprofitar al lloc on es dona, i els millors llocs es troben generalment al mar i als espais rurals, justament on es donen les representacions idealitzades del que és "natural", per això és l'exponent màxim del canvi de mentalitat al que fem referència, canvi lligat al que es comença a anomenar una nova cultura de l'energia.

Tretze propostes d'Ecologistes en Acció de Catalunya per tal d'assolir una potència eòlica sostenible.

Aquestes propostes, són el resultat del treball de seguiment de la problemàtica eòlica a Catalunya i constitueixen la síntesi d'un treball de més amplia abast. Redactades de manera gairebé telegràfica, en elles apuntem línies per avançar en l'aprofitament integral dels nostres recursos eòlics.

1.- Voluntat política.

Des d'Ecologistes en Acció de Catalunya defensem un procés ràpid d'instal·lació i aprovació de tots aquests projectes pendents d'aprovació que no tinguin problemàtiques d'incompatibilitat, així com de modificació d'aquells que es trobin en àrees condicionades. En els punts que segueixen es detallen aspectes concrets d'aquesta voluntat política.

Un aspecte inicial seria la creació d'un procediment de tramitació urgent per aquells casos en que no es donen conflictes ambientals.

Un altre aspecte d'aquesta voluntat política és el rigor en el seguiment de les companyies que promouen projectes de parcs a Catalunya per tal de determinar la seva solvència i prevenir aspectes relatius amb l'especulació i la proliferació desordenada de projectes que són trets de l'actual model energètic liberalitzat.

2.- Participació social.

Transformar la Comissió d'Assessorament per a la Implantació Ambiental de l'Energia Eòlica a Catalunya, contemplada en el Decret eòlic (article 24), en un veritable fòrum de debat amb autoritat per marcar criteris sobre el desplegament de l'energia eòlica a Catalunya, ampliant la seva composició i regulant el seu funcionament. D'aquesta manera s'anirien tallant moltes de les referències irracionals als impactes, i es crearia una base per centrar el debat eòlic en termes de racionalitat.

3.- Desenvolupament integral de totes les possibilitats d'aprofitament.

Assolir una potència eòlica en les condicions plantejades en aquest document no significa únicament centrar-se en la construcció de grans parcs connectats a la xarxa. La proliferació d'aerogeneradors de petita i mitjana potència connectats a la xarxa i destinats al consum directe sigui a nivell local, en polígons industrials i en habitatges particulars, és una peça tan important del model energètic sostenible com ho és l'anterior : permet l'aprofitament d'espais on no s'hi donen les velocitats de vent necessàries per construir parcs, aboca energia renovable a la xarxa per a consum general i avança en la necessària descentralització del sistema de generació energètica elèctrica mitjançant un aprofitament eòlic integral a nivell territorial (urbà, periurbà, rural) i de generació associada (mitjana, gran i petita).

És necessària l'aprovació del procediment abreujat d'autorització administrativa de parcs eòlics amb potència inferior a 5 MW –que hauria d'estar aprovat des de desembre de 2002-, així com també, de projectes pilot d'aplicació de la tecnologia eòlica, segons disposa l'addicional segona del Decret eòlic.

4.- Donar un paper rellevant a les administracions locals.

El paper que pot jugar l'energia eòlica en el lliurament de recursos als municipis beneficiats és clar. D'altra banda els municipis poden ajudar en el millor coneixement de les potencialitats d'aprofitament. Es tracta d'avançar en l'inventari local de recursos eòlics i en el paper que han de jugar els municipis en els procediments de tramitació.

Cal millorar en la comunicació de la Generalitat amb els municipis on es presentin projectes o propostes d'aprofitament de qualsevol tipus.

5.- Estabilitzar els elements d'ordenació territorial existents.

Des d'Ecologistes en Acció de Catalunya considerem que no cal procedir a una revisió en detall de les zones d'exclusió del Mapa Eòlic actualment vigent. El caràcter predominantment local dels impactes associats als projectes aconsellen realitzar una avaluació de cada un d'ells en funció de les diferents àrees segons les tipologies d'espais protegits (LICs., PEINs, Parcs Naturals, etc.).

6.- Fer visible el procés d'ordenació del territori publicant la relació dels projectes descartats i modificats.

El procés d'educació social relacionat amb una nova cultura de l'energia implica remarcar aquells aspectes que el model energètic dominant amaga o deixa en un segon pla. En aquesta línia, és molt important donar publicitat als projectes que han estat rebutjats per trobar-se en zones d'exclusió o per altres motius, i dels projectes que han hagut de ser modificats per criteris d'ordenació del territori, de preservació de la biodiversitat, o per qualsevol altre aspecte, juntament amb la relació de les modificacions realitzades.

D'aquesta manera s'avança en un procés educatiu per assumir els costos que el consum energètic porta aparellats.

7.- Donar suport explícit, públic i específic a cadascun dels projectes pendents d'aprovació que es troben a les zones no conflictives i articular les zones en àrees de promoció preferent cap a on adreçar als promotors.

Analitzar cas per cas els projectes situats a zones no conflictives amb la finalitat d'establir una gradació de dificultats i iniciar tràmits per solucionarles abans de desembre del 2005.

L'establiment d'àrees de promoció preferent permetria reorganitzar els projectes en unitats territorials delimitades i abordar les problemàtiques de manera més sistemàtica, ja que reduiria el nivell d'estudi d'impactes específics. Ens consta que l'Institut Català d'Energia ja ha estat fent una important tasca de reorganització territorial de projectes eòlics.

8. – Analitzar els projectes pendents d'aprovació situats en zones condicionades i determinar les mesures correctores aplicades.

Analitzar cas per cas els projectes situats en zones condicionades per tal de determinar les mesures correctores necessàries que permetin portar-los a terme.

9.- Revisar en profunditat els projectes pendents d'aprovació propers a les zones d'exclusió per tal de minimitzar l'impacte.

Amb l'actual delimitació de zones del Mapa Eòlic cal realitzar un estudi en detall dels projectes situats molt a prop de zones d'exclusió o dels que presenten mancança de dades per tal de determinar si és necessària la seva retirada o detallar les modificacions que s'hagin de realitzar.

10.- Impulsar l'aprofitament del vent a mitjana i petita escala.

Crear un programa pilot (2005 – 2006) d'instal·lacions d'aerogeneradors d'eix vertical a edificis oficials amb la finalitat de determinar en detall les característiques d'aquest tipus d'aprofitament.

Un cop avaluats els resultats es poden establir convenis (en el període 2007 – 2008) amb els ajuntaments interessats en promoure l'energia eòlica en entorns urbans, redactar un model d'ordenança municipal d'aprofitament eòlic i promoure la seva acceptació.

11.- Intervenció activa per establir les connexions a la xarxa.

Fer un llistat exhaustiu de projectes que després de la tasca ja realitzada en aquest sentit per l'Institut Català d'Energia encara tinguin dificultats de connexió a la xarxa elèctrica i establir un organisme de gestió de connexions amb les companyies elèctriques per solucionar els problemes cas per cas. Realitzar intervencions que mostrin a les companyies que el desenvolupament eòlic és un eix bàsic del model energètic de Catalunya.

12.- Contra l'especulació amb el recursos eòlics : caducitat de llicències.

La reiteració de projectes amb una desigual cobertura informativa provoca sospites sobre l'existència d'un procés especulatiu centrat en els terrenys amb un millor potencial eòlic.

Per això es fa necessària la promulgació d'una llei contra l'especulació en la que aquells projectes que, passat un termini de dos anys des de l'obtenció de l'Autorització Administrativa, no s'hagin portat a terme, i els seus promotors no presentin proves concretes de les causes per les que no s'ha avançat en els processos de construcció del parc perdran la seva llicència que sortirà a concurs entre aquelles empreses que puguin estar interessades en el seu aprofitament.

Per no haver acreditat la seva solvència, les empreses i persones particulars afectades per l'aplicació d'aquesta llei no podran promoure nous projectes a Catalunya per un període mínim de dos anys.

13.- Desenvolupar una pedagogia energètica activa

Fer pedagogia de la qüestió energètica és d'un element clau per avançar en la nova cultura de l'energia. Anar més enllà d'uns conceptes genèrics fàcilment assumibles per tothom (promoció de les energies renovables, necessitat d'impulsar l'estalvi i l'eficiència, frenar el procés de canvi climàtic, etc.) significa enfrontar-se a mites fortament arrelats en la societat per anys i anys de propaganda energètica falsa, a interessos a curt termini de les empreses que no estan disposades a qüestionar-los; i a contradiccions i conflictes en la societat sobre la manera en que es produeix i consumeix l'energia.

L'experiència dels conflictes relacionats amb l'aprofitament de l'energia del vent a Catalunya són, en bastants casos, una bona mostra de les contradiccions a que es pot arribar quan es rebutja un model energètic que provoca grans impactes globals però no es volen assumir els menors impactes que provoca l'aprofitament d'un recurs local. Aquestes contradiccions poden, en casos extrems, arribar a manifestar-se de manera violenta i irracional, com mostra la dinàmica de destrucció de torres de mesura del vent engegada per sectors minoritaris del conservacionisme.

Des de l'inici de les mesures de vent per part de promotors per determinar la viabilitat d'un projecte de parc eòlic, més de trenta torres de mesura destinades a obtenir dades concretes que es puguin processar estadísticament han estat tirades a terra, destruïdes, i robats els aparells a on s'emmagatzemaven les dades.

En una curiosa semblança amb el que és habitual en la defensa dels interessos de les grans companyies energètiques, el recurs a la violència i a la intimidació apareix quan hi ha consciència de que no es tenen arguments racionals per defensar i convèncer amb els punts de vista dels autors dels fets. D'aquesta manera, actuant anònimament, i confiant en el silenci còmplice de la majoria dels portaveus del discurs conservacionista, els petits nuclis de l'acció i el pensament irracional reproduïxen les pràctiques de coacció que aquelles desenvolupen contra els opositors als projectes destructius (centrals nuclears, grans embassaments, etc.),

amb l'afegit irònic de que les seves pràctiques ajuden a un lent procés de destrucció de la natura que diuen defensar.

Més enllà de les possibilitats de correcció d'impactes que hem vist que es donen en els parcs eòlics, la destrucció de dades sobre les característiques del vent a Catalunya tan sols contribueix a minvar el coneixement per fer front a les amenaces que els impactes globals plantegen sobre els ecosistemes locals. Però més enllà de la pèrdua de dades el que resulta preocupant és l'aparició d'un fenomen que no s'havia donat a Catalunya ni tan sols quan es van aixecar les centrals nuclears, que són l'amenaça més gran al medi ambient construïda per l'home.

A diferència d'entitats conservacionistes que defensen el recurs a la violència per protegir àrees que consideren amenaçades, o de les accions simbòliques dels camperols contra els cultius transgènics, els que destrueixen les torres de mesura no justifiquen ni reivindiquen les seves accions. D'aquesta manera ofereixen el recurs a la violència a qualsevol particular que el vulgui fer servir per enveja, per rancúnia, per pertorbació o qualsevol altre motiu personal.

Desenvolupar una pedagogia energètica activa, que permeti abordar el problema de com cobrir les nostres necessitats amb el mínim impacte, i els canvis de tot tipus que aquest objectiu porta aparellat, és una tasca que cal abordar de manera urgent, amb veritable rigor i valentia.

Aquesta és l'única manera en que tots els comportaments incívics, irracionals o destructius associats a la producció i el consum de l'energia podran ser eradicats.

A mode de conclusió: una reflexió teòrica sobre l'ordenació territorial del model energètic.

Iniciar el procés de canvi cap a un nou model de desenvolupament més sostenible esdevé una tasca integral des del punt de vista del territori: ha de combinar alhora un nou model de fluxos energètics, materials o hídrics, en una nova matriu territorial on convisquin ciutats i pobles més sostenibles, entrelaçats amb una mobilitat més sostenible, i un mosaic paisatgístic divers format per la combinació d'espais forestals, ramaders i agrícoles extensius amb zones d'horticultura més intensiva.

La conservació del paisatge no es pot confondre amb el manteniment d'una imatge verda de postal que, a tot estirar, no té més enllà de quaranta anys d'existència. En la vessant territorial, la clau passa per convertir el desenvolupament eòlic en una eina més, entre d'altres, per a una estratègia de desenvolupament rural i urbà sostenibles, el que implica una sinèrgia entre els promotors de parcs eòlics i la població, un repartiment dels beneficis, i una diversificació de fonts d'ingressos que inclogui un turisme sostenible no exclouent amb altres usos del territori.

Barcelona i Tarragona 2 d'abril del 2005